ФІСКАЛЬНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ НОВОГО НАПРЯМУ ДОСЛІДЖЕНЬ У РАМКАХ ЕКОСЕСТЕЙТ

УДК 336.1

Молдован Олексій Олександрович –
Директор Центру політичних та економічних ініціатив
«Європейська стратегія»,
докторант відділу економічної стратегії
центру економічних і соціальних досліджень
Національного інституту стратегічних досліджень,
кандидат економічних наук
ORCID: 0000-0002-3776-6291

У статті представлено концептуальні засади нового напрямку досліджень у рамках екосестейт (economic security of state, ecosestate) – теорії фінансової безпеки держави. Розглянуто низку важливих теоретико-методологічних проблем, сформульовано базові засади концепції фінансової безпеки, визначено ключові терміни, обґрунтовано статус фінансової безпеки як самостійної наукової дисципліни в рамках теорії економічної безпеки держави.

Автор обґрунтовує, що проблеми та дисбаланси системи публічних фінансів можуть створювати небезпечні загрози економічній безпеці держави. Вони підривають стабільність та ефективність основних економічних інститутів, послаблюють економічний суверенітет країни, а також зменшують фінансові ресурси для її розвитку. У зв'язку з цим пропонується новий підхід щодо визначення фінансової безпеки держави. Це поняття відображає не лише здатність системи публічних фінансів виконувати інструментальну функцію в системі державної політики, а й протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам економічній та соціальній стабільності в державі.

Переглянуто деякі положення теорії економічної безпеки держави, згідно з якими фінансова безпека розглядається як частина фінансової безпеки країни. Обґрунтовано тезу, що система публічних фінансів є одним із найважливіших чинників економічної безпеки держави, тому фінансову безпеку слід розглядати як автономну складову частину економічної безпеки.

Спираючись на розроблений категоріально-понятійний апарат, автор розмежовує поняття «фінансова політика» та «політика забезпечення фінансової безпеки держави», що суттєво різняться цілями та завданнями, на реалізацію яких вони спрямовані.

На основі опрацьованих теоретичних положень концепції фінансової безпеки виокремлено два важливі складники економічної безпеки держави – фінансову безпеку та фінансову безпеку. У статті також представлено внутрішню структуру кожного компонента, що дозволяє визначити їх інституційні межі.

Ключові слова: система публічних фінансів, економічна безпека держави, фінансова безпека держави, фінансова безпека держави, загрози економічній безпеці, фінансова політика.

Aleksy Moldowan

FISCAL SECURITY OF THE STATE: CONCEPTUAL BASIS FOR A NEW DIRECTION IN ECOSSTATE

The article presents conceptual basis and outlines for a new direction in the ecosstate – fiscal security of the state. A range of vital conceptual problems have been addressed in the article, including defining the concept of the fiscal security, defining key terms, identification of status of fiscal security as scientific discipline in the ecosstate and distinguishing its institutional boundaries.

The author emphasises, that problems and dysfunctions of the public finance system can create dangerous threats to the economic security of the state. They undermine the stability and effectiveness of basic economic institutions, weaken the country's economic sovereignty as well as reduce financial resources for its development. The author provides update of basic definitions and introduces new ones to outline concept of the fiscal security. According to presented approach «fiscal security of the state» reflects a performance of the public finance system that enable government to carry out its functions and tasks effectively as well as to resist external and internal threats to the economic and social stability in the state.

Some provisions of the theory of economic security of the state have been revised, according to which fiscal security is being considered as part of the country's financial security. The author justifies the thesis, that public finance system itself is one of the crucial factors of the economic security of the state, therefore fiscal security should be considered as an autonomous component of the economic security of the state.

Based on the considerations outlined in the article two separate components of the economic security of the state are proposed to be distinguished – financial security and fiscal security. An internal structure of each component is introduced as well in the article, which allows to define their institutional borders.

Keywords: public finance, economic security of the state, financial security of the state, fiscal security of the state, threats to economic security, fiscal policy.

У сучасній державі система публічних фінансів є критично важливим інститутом, що не лише забезпечує поточне функціонування всіх сфер суспільних відносин, а також є одним із ключових механізмів забезпечення економічної безпеки держави. Ефективна дієва система публічних фінансів здатна суттєво поліпшити стійкість економіки до ризиків і загроз різного роду та зміцнити політичний і економічний суверенітет держави. Натомість проблеми та дисбаланси у функціонуванні публічних фінансів не тільки матимуть деструктивні наслідки для поточної соціально-економічної політики, а й можуть стати джерелом серйозних загроз для економічної безпеки держави. Вони здатні підрвати стабільність і ефективність базових економічних інститутів, послабити економічний суверенітет країни, обмежити ресурси для її розвитку та дестабілізувати політичну ситуацію.

Незважаючи на надзвичайно важливе значення публічних фінансів для економічної безпеки держави, концепція фінансової безпеки як науковий напрям і як сфера державної політики в Україні тривалий час залишалася поза увагою наукової спільноти. В найкращому випадку окремі елементи фінансової безпеки побіжно розглядаються в рамках фінансової безпеки держави (екосестейт), що є методологічною помилкою. Такий підхід при-

зводить до того, що дослідження системи публічних фінансів не дають змоги ідентифікувати загрози, які вона може створювати для економічної безпеки держави.

Важливі питання та певні аспекти фінансової безпеки розглядаються в наукових працях О. Власюка [1; 2], Я. Жаліла [3; 4], Л. Шемяєвої [5], Т. Єфименко [6], А. Сухорукова [7] та ін. Усі ці вчені аналізують ключові елементи системи публічних фінансів у системі координат економічної безпеки.

Останнім часом в Україні сформувалася школа молодих науковців, які зробили спробу систематизувати фрагментарні дослідження у сфері фінансової безпеки, сформувавши певне методологічне підґрунтя для виникнення та розвитку концепції фінансової безпеки держави. Серед них варто відзначити праці В. Мартинюка [8], А. Баранецької [8; 9], Ю. Касперович [10]. У наукових розвідках цих дослідників концепція фінансової безпеки держави отримала певні контури, що надало можливість розглядати її як самостійний напрям у рамках теорії економічної безпеки.

Концепція фінансової безпеки перебуває лише на початковому етапі своєї інституціоналізації, тому закономірно, що багато теоретико-методологічних

питань залишаються відкритими. Завдяки систематизації та розитковим напрацюванням, що вже існують, нами запропоновано базові положення концепції фінансової безпеки держави. Вони мають зміцнити та обґрунтувати тезу про те, що фінансова безпека держави має розглядатись як самостійна складова частина в системі економічної безпеки держави.

У цьому контексті метою статті є формування ключових засад концепції фінансової безпеки держави, що створить підґрунтя для інституціоналізації відповідного наукового напрямку в рамках теорії економічної безпеки держави.

Під поняттям «концепція» варто розуміти комплекс поглядів, уявлень, ідей, спрямованих на пояснення явищ, процесів і зв'язків між ними [11, с. 67]. Головним завданням концептуалізації наукової дисципліни або наукового напрямку (або наукового напрямку в рамках дисципліни) є систематизація й

інтеграція певного накопиченого масиву знань та інформації, пошуку певних закономірностей і причинно-наслідкових зв'язків з метою осмислення певних явищ і процесів об'єктивної реальності.

Кожна концепція має містити кілька важливих елементів, що надають їй певну внутрішню єдність, цілісність та системність. Тому для реалізації мети дослідження було визначено кілька ключових елементів, на основі яких і представлена концепція фінансової безпеки держави (рис. 1). До них належать:

- понятійно-категоріальний апарат;
- місце (статус) у системі економічної безпеки держави;
- засади (принципи) фінансової безпеки держави;
- цілі забезпечення фінансової безпеки держави;
- складники фінансової безпеки держави.

Рис. 1. Ключові елементи концепції фінансової безпеки держави

Джерело: створено автором.

Відповідно до представлених ключових елементів було опрацьовано визначальні положення концепції фінансової безпеки держави як самостійного наукового напрямку в рамках екосистем.

Отже, *рис. 1* містить загальні положення концепції фінансової безпеки держави, основні з яких заслуговують на детальнішу увагу.

Поняття фінансової безпеки держави

Термін «фінансова безпека держави» хоч і не є загальноживаним, проте останнім часом набуває все більшого поширення в науковій літературі. Можна спостерігати тенденцію щодо особливо активного використання цієї дефініції серед фахівців, які спеціалізуються на проблематиці, що пов'язана із системою публічних фінансів. Але вживання цього терміна не завжди є коректним. Доцільно виокремити кілька проблем, пов'язаних з його трактуванням та застосуванням.

По-перше, деякі науковці активно вживають термін «фінансова безпека держави», але не подають власного визначення цього поняття, або принаймні того, на яке вони спираються [12]. З контексту подібних праць можна зрозуміти, що автори фокусують увагу на важливих складниках системи публічних фінансів, але відсутність чіткого абриса об'єкта фінансової безпеки вносить певну фрагментарність.

По-друге, частина фахівців уживає слово «фінансовий» як синонім до слова «податковий», тому термінологічне словосполучення «фінансова безпека держави» у їхніх працях стосується передусім питань податкової безпеки держави, тобто фактично лише одного складника фінансової безпеки. Прикладом такого підходу є визначення фінансової безпеки, наведене Т. Проценко. Фахівець зазначає, що оскільки фінансова безпека визначається ефективністю фінансової діяльності держави та має оптимально поєднувати фінансові інтереси останньої, індивідуальні та корпоративні інтереси платників податків, то з позицій фінансової достатності проблема фінансової безпеки зводиться до забезпечення держави таким обсягом податкових надходжень, що є оптимально необхідним [13, с. 321–322].

По-третє, багато науковців розглядають питання фінансової безпеки поза контекстом системи економічної безпеки держави. Використання ними запозиченої з теорії економічної безпеки термі-

нології покликане привернути увагу до того, що проблеми, які ці вчені вивчають, можуть мати вкрай негативні наслідки для держави. Такі дослідження досить часто не мають нічого спільного з дисципліною економічна безпека держави.

По-четверте, в контексті трактування поняття «фінансова безпека держави» очікувано виникає проблема термінологічного хаосу, що властивий для теорії економічної безпеки держави загалом. Кожен учений формулює визначення поняття «фінансова безпека держави» залежно від того, яке тлумачення економічної безпеки йому імпонує більше. Зауважимо, що в рамках екосистем економічна безпека може розглядатись як «стан економіки», «здатність економіки», «забезпеченість економіки» або навіть як іманентна «специфічна властивість економіки».

Так, Н. Прокопенко і А. Тимошенко вважають, що фінансову безпеку держави варто розглядати як складову частину фінансової безпеки держави, яка визначає рівень економіки країни, її фінансову незалежність за рахунок наповнення бюджету фінансовими ресурсами та ефективного їх розподілу і використання [14, с. 74]. За твердженням О. Дахно та О. Єрмака, фінансова безпека держави передбачає насамперед забезпеченість держави необхідними фінансовими ресурсами та ефективність їх використання з метою сприяння зростанню реального сектору економіки, формування належного рівня соціального захисту населення, підвищення рівня добробуту нації, забезпечення фінансової стійкості та стабільності [15, с. 78]. У свою чергу, В. Скрильник та Г. Бритова під фінансовою безпекою розуміють стан захищеності фінансових інтересів держави, підприємств та громадян, здатність бюджетно-податкової системи своєчасно виконувати функції, адекватно реагувати на виклики, протидіяти ризикам і загрозам зовнішнього та внутрішнього характеру [16, с. 45].

Варто зазначити, що більшість дефініцій поняття «фінансова безпека держави» мають ситуативний характер, тобто є такими, що сформульовані спеціально для потреб проведення конкретного дослідження, результати якого представлені в науковій статті або в тезах наукової конференції.

Проте інституціоналізація цього напрямку наукових досліджень потребує запровадження низки універсальних та загальноприйнятих понять, які, з одного боку, гармонічно та органічно кореспондуватимуть із понятійно-категоріальним апаратом екосистеми, з іншого – сформулюють внутрішній

взаємозумовлений та логічно пов'язаний комплекс термінів, за допомогою яких можна описати феномен фінансової безпеки держави.

У цьому контексті під **фінансовою безпекою держави** варто розуміти стан системи публічних фінансів, за якого фінансові ресурси держави мобілізуються, перерозподіляються та використовуються в такий спосіб, що забезпечує реалізацію ключових завдань державної політики та надає змогу нейтралізувати зовнішні та внутрішні загрози для економічної й соціальної стабільності в державі.

З огляду на наведену дефініцію вкрай важливим є визначення ще кількох базових понять концепції, яка розглядається. Зокрема, важливим завданням є окреслення об'єкта фінансової безпеки держави. Виходячи з того, що під об'єктом економічної безпеки держави розуміємо стан економіки, який забезпечує достатню стійкість держави щодо внутрішніх та зовнішніх загроз, **об'єктом фінансової безпеки** держави має бути сектор публічних фінансів, що є однією з найважливіших сфер держави як соціально-політичного інституту.

Особливості забезпечення фінансової безпеки держави

На основі запропонованого визначення поняття «фінансова безпека держави» необхідно сформулювати деякі інші важливі положення в рамках концепції фінансової безпеки. Зокрема, під **забезпеченням фінансової безпеки держави** потрібно розуміти свідоме й цілеспрямоване досягнення такого стану публічних фінансів, який дозволяє державі утримувати високий рівень економічної безпеки в різних умовах та обставинах. Для досягнення такого стану система публічних фінансів має виконувати три умови.

По-перше, ця система повинна бути стійкою щодо внутрішніх (наприклад, різке скорочення податкового потенціалу) та зовнішніх (наприклад, погіршення умов запозичень на світових боргових ринках) загроз. З подібними проблемами система публічних фінансів повинна справлятися у такий спосіб, щоб їх негативні наслідки не відображалися на національному рівні. Зокрема, система публічних фінансів повинна бути сконструйована таким чином, щоб коливання доходів бюджету могли бути пом'якшені оптимізацією видаткової політики і не призводили до дефолту та підризу економічної й соціальної стабільності в державі.

Відмінність у рівнях фінансової безпеки різних держав особливо чітко виявляється в період глобальних фінансово-економічних криз. В одних державах різке скорочення податкового потенціалу спричиняє раціоналізацію видаткової політики та пошуку нових джерел доходів, що запускає позитивні якісні перетворення, в інших – призводить до революцій та економічного колапсу. В цьому виявляється відмінність у ступені стійкості сектору публічних фінансів щодо внутрішніх і зовнішніх загроз.

По-друге, система публічних фінансів сама по собі не повинна бути джерелом загроз для економічної безпеки держави. Такими, серед іншого, можуть стати:

- критичні дефіцити та дисбаланси в бюджетній системі (центрального бюджету, позабюджетних державних фондів, у т. ч. пенсійного фонду);
- надмірна фінансова податкової та митної політики, що підриває підприємницьку ініціативу і гальмує інвестиційну активність;
- агресивна і нераціональна боргова політика, за якої держава збільшує рівень державного боргу для розширення поточних витрат;
- дисбаланси в державному секторі економіки, у т. ч. дефіцити в бюджетах стратегічних підприємств і розриви в балансах державних банків.

Кожна з перерахованих вище внутрішніх проблем має негативні наслідки, що виходять далеко за межі системи публічних фінансів. Наприклад, стрімко зростаючий дефіцит бюджету може підірвати стабільність національної валюти, а надмірна фінансова податкової політики – загальмувати економічний і технологічний розвиток держави.

По-третє, система публічних фінансів повинна володіти достатнім ресурсом, який дозволить державі використовувати його для нейтралізації загроз, що виникають в інших сферах економіки. Наприклад, в умовах фінансово-економічної кризи 2007–2009 рр. більшість західних держав зіткнулися з проблемою дефіциту ліквідності в приватному фінансовому секторі. Це спровокувало не тільки значні негативні макроекономічні наслідки, а й істотно підірвало економічний і політичний суверенітет деяких держав (приклад Греції). У той же час держави, які мають ефективну систему публічних фінансів (ФРН, Канада, Польща та ін.), скористалися її ресурсами для того, щоб нейтралізувати загрози для економічної безпеки.

Таким чином, відповідність системи публічних фінансів зазначеним критеріям наближає її до стану, за якого забезпечується високий рівень фінансової безпеки держави.

У свою чергу, сукупність засобів та конкретних дій суб'єктів фінансової безпеки держави, що спрямовані на забезпечення такого стану системи публічних фінансів, формують **політику забезпечення фінансової безпеки держави**.

Останнє поняття має особливо важливе значення в концепції фінансової безпеки держави. Воно дає змогу диференціювати проблеми та дисбаланси системи публічних фінансів держави залежно від їх наслідків та потенційних збитків для країни. Є проблеми, що створюють негативні наслідки лише для окремих сфер держави, які вона може швидко локалізувати й подолати. Наприклад, тимчасовий дефіцит бюджетних коштів може здійснювати певний тиск на стабільність цін та курс національної валюти, але у випадку здатності держави контролювати ситуацію негативні наслідки для економіки будуть досить обмеженими.

Натомість є такі проблеми та дисбаланси, які матимуть наслідки іншого масштабу. Вони можуть підірвати стабільність та ефективність фундаментальних економічних і політичних інститутів держави та послабити її суверенітет, що матиме довготермінові негативні наслідки для держави й суспільства. Зокрема, різке скорочення податкового потенціалу економіки може призвести до нездатності держави фінансувати виконання власних функцій. Негативні прояви цього відчуватимуться не лише у сфері публічних фінансів, а й в інших важливих секторах державної політики, починаючи від системи соціального захисту та закінчуючи забезпеченням обороноздатності держави.

Відповідно, виникає певне інституціональне розмежування між **фінансовою політикою держави** та **політикою забезпечення фінансової безпеки держави**. Перша має бути спрямована на реалізацію поточних завдань, з якими зіштовхується держава в нормальних умовах функціонування, тоді як друга – на вирішення тих проблем, які можуть створити загрозу для економічної та національної безпеки держави. Такі загрози виявляються в можливості заподіяння збитків не тільки системі публічних фінансів, але й економічній системі та економічним інститутам, що формує ризики дестабілізації соціально-економічної ситуації в державі.

Іншими словами, пріоритетним завданням політики забезпечення фінансової безпеки держави є нейтралізація та протидія актуальним і потенційним загрозам для держави, джерелом яких є система публічних фінансів. У свою чергу, поняття «загроза» стає важливим критерієм, завдяки якому є можливість розмежувати фінансову політику та політику забезпечення фінансової безпеки.

Одним із досить важливих завдань є встановлення того, які проблеми в системі публічних фінансів є локальними, а які такими, що створюють загрозу для економічної безпеки держави. На нашу думку, ця тема вимагає глибоких теоретико-методологічних досліджень. Вони повинні створити спільний підхід до:

- класифікації та систематизації цих загроз;
- вироблення методики ідентифікації загроз для фінансової безпеки держави;
- розроблення методики розрахунку їх реального збитку для держави, а також потенційної шкоди в разі розвитку негативних сценаріїв (тобто актуалізації потенційних загроз).

Разом із тим ця частина концепції фінансової безпеки потребує лише спільних принципів та методик. Натомість ідентифікація конкретних загроз повинна здійснюватися в індивідуальному порядку, з урахуванням специфіки кожної держави, а також обставин, у яких вона функціонує. Ці завдання мають вирішуватися на аналітичному рівні. Кожна держава зобов'язана самостійно визначити й систематизувати загрози у сфері фінансової безпеки, які можуть мати для неї критичні наслідки.

Місце фінансової безпеки в системі економічної безпеки держави

Варто відмітити, що абсолютна більшість фахівців у сфері економічної безпеки держави не виокремлюють фінансової безпеки як автономної складової частини економічної безпеки держави. Існує кілька чинників, які зумовили таку позицію щодо фінансової безпеки.

По-перше, частина фахівців у своїх дослідженнях фокусується на конкретних складниках фінансової безпеки. Особлива увага, як правило, приділяється окремо бюджетній, податковій, митній чи борговій безпеці держави. Зазвичай ці фахівці глибоко досліджують лише тематику, пов'язану з однією із зазначених сфер, без аналізу її впливу на

систему вищого рівня – фінансову безпеку держави. Вони трактують сферу дослідження як критично важливу ланку економіки, тому виходять з того, що загрози для цієї сфери автоматично створюють загрози для економічної та національної безпеки держави.

По-друге, деякі вчені досліджують проблематику фінансової безпеки, проте з різних причин не використовують відповідної дефініції. Наприклад, група науковців послуговується терміном «бюджетна безпека», включаючи до неї значну частину складників фінансової безпеки. У такому руслі поняттям бюджетної безпеки оперують О. Барановський [17, с. 206] та А. Сухоруков [7, с. 15].

Варто, однак, підкреслити, що навіть у працях тих науковців, які розглядають бюджетну безпеку в широкому сенсі (тобто долучають до неї не лише видаткову частину бюджету, а й політику мобілізації фінансових ресурсів, що включає в себе податкову, митну та боргову безпеку), об'єкт досліджен-

ня не збігається з об'єктом фінансової безпеки держави. На відміну від бюджетної безпеки, в центрі уваги фінансової безпеки перебувають не окремі елементи, а публічні фінанси як цілісна система.

По-третє, велика група дослідників розглядає окремі складники фінансової безпеки як елементи фінансової безпеки держави, що є дуже спрощеним підходом. Однією з причин цієї проблеми є некоректний підхід до структуризації системи економічної безпеки держави. Варто зауважити, що в абсолютній більшості робіт, присвячених дослідженням структури економічної безпеки, у переліку її складових частин (він може змінюватися залежно від точки зору, якої дотримуються певний науковець або наукова школа) завжди є фінансова безпека держави. Аналогічний підхід відображено також у Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України (рис. 2), у якому поняття фінансової безпеки не згадується. Натомість важливою складовою частиною є фінансова безпека держави [18].

Рис. 2. Структура економічної безпеки держави відповідно до Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України

Джерело: складено автором на основі [18].

Переконані, що запропонований підхід є еклектичним і фрагментарним, адже згідно з ним до фінансової безпеки одночасно відносять певні елементи:

- публічні фінанси (бюджетну безпеку, боргову безпеку);
- монетарну політику (валютну безпеку, грошово-кредитну безпеку);
- фінансовий сектор, який більшою мірою пов'язаний з обігом приватного капіталу (банківську безпеку, безпеку небанківського фінансового ринку).

Разом із тим у документі не приділено уваги податковій та митній безпеці, а також безпеці фінансів місцевого самоврядування; позабюджетних фондів; фінансів державних підприємств та банків [19, с. 115].

Такий підхід неповною мірою враховує сучасні реалії, а саме підвищення ролі системи публічних фінансів у системі економічної безпеки держави, що спостерігається в останнє десятиріччя. У зв'язку з цим глибокої ревізії потребує теза щодо виокремлення в рамках економічної безпеки держави такої складової частини як фінансова безпека. Такий підхід містить певні дискусійні положення, хоча і є загальноприйнятим серед більшості українських фахівців.

Передусім варто зазначити, що у фокусі фінансової безпеки держави перебуває занадто широкий і складний об'єкт – фінансова система держави. Це поняття є досить елегантною теоретичною конструкцією, проте репрезентує дещо спрощену модель цієї сфери економіки. Поняття «фінансова система держави» було поширене в західній науковій думці до середини ХХ ст., коли окремі елементи фінансової системи перебували на різних стадіях розвитку. В той період усі інститути, які прямо чи опосередковано були включені в регулювання обігу фінансових засобів, науковці відносили до фінансової системи держави.

Проте від того часу це поняття пройшло дуже інтенсивний період еволюції. Фінансова система розгалужилась на кілька самостійних частин, які сьогодні вже неможливо поєднувати в рамках однієї системи. В результаті такої дивергенції в західній науковій думці було виокремлено два інституційно самостійних поняття – «фінансовий сектор» і «сектор публічних фінансів». Фінансовий сектор (*financial sector*) визначається як сфера економіки, що складається із суб'єктів, які надають фінансові послуги приватним клієнтам. Цей сектор містить

багато галузей, у т. ч. банки, інвестиційні компанії, страхові компанії та ін. Характерною рисою фінансового сектору є те, що в його рамках циркулюють приватні кошти.

Сектор публічних фінансів (найчастіше вживається термін *public finance system*, іноді – *public finance sector*) пов'язаний з мобілізацією та перерозподілом публічних коштів, тобто фінансових засобів, спрямованих на реалізацію суспільних інтересів, репрезентантом яких є держава [20, с. 51].

З урахуванням цих зауважень видається доцільним чітко розмежувати фінансову та фінансову безпеку держави. Поняття «фінансова безпека» доречно зв'язати до безпеки фінансового сектору країни (*financial sector*). Натомість як самостійну складову економічної безпеки варто впровадити фінансову безпеку держави, об'єктом якої є відповідний стан системи публічних фінансів (*public finance sector*).

Внутрішня структура фінансової безпеки держави

З урахуванням наведеного вище пояснення різниці між поняттями *public finance sector* та *financial sector* маємо констатувати, що сектор публічних фінансів не може бути розпорощеним у рамках фінансової безпеки держави. Він характеризується певною внутрішньою єдністю та автономністю щодо інших сфер економіки, у т. ч. приватного фінансового сектору та монетарної політики.

Оскільки об'єктом фінансової безпеки держави є стан системи публічних фінансів, то внутрішня структура фінансової безпеки має відображати певний стан її найважливіших елементів. Зазвичай система публічних фінансів структурується фахівцями за ланками та рівнями органів публічної влади, які нею управляють. Ланками публічних фінансів є бюджет держави, позабюджетні фонди, державний кредит, фінанси державного сектору економіки. За рівнями публічні фінанси поділяють на загальнодержавні та місцеві [21, с. 57].

Виходячи з вищесказаного, доцільно виокремити найбільш важливі елементи фінансової безпеки держави, а саме:

- бюджетну безпеку;
- безпеку позабюджетних фондів;
- податкову безпеку;
- митну безпеку;

- боргову безпеку;
- безпеку місцевих фінансів;
- безпеку фінансів державних підприємств та банків.

Така структуризація фінансової безпеки держави враховує її найважливіші складники, стан яких впливає на ключові показники та індикатори економічної безпеки держави (рис. 3).

Виокремлення фінансової безпеки як автономного складника економічної безпеки держави одночасно дозволяє впорядкувати також фінансову безпеку держави і чітко окреслити її об'єкт. Завдяки звуженню об'єкта цієї складової до фінансового сектору в його класичному розумінні фінансова безпека отримала певну внутрішню єдність і логічно зумовлену структуру. Згідно із

запропонованим підходом (рис. 3) безпека фінансової сфери має включати кілька елементів, а саме:

- банківську безпеку;
- безпеку небанківського фінансового сектору;
- валютну безпеку;
- грошово-кредитну безпеку.

Запропонований підхід дає змогу реалізувати одне з найважливіших положень концепції фінансової безпеки держави, що представлена в цій статті. Відповідно, сектор публічних фінансів характеризується певною внутрішньою єдністю та автономністю щодо інших сфер економіки, у т. ч. і фінансового сектору. З цього випливає, що фінансова безпека держави та безпека фінансової сфери мають бути інституціонально розділені.

Рис. 3. Модель розділення фінансової безпеки держави на фінансову безпеку та безпеку фінансової сфери

Джерело: складено автором.

Висновки

Підсумовуючи викладене вище, варто констатувати, що інституціоналізація фінансової безпеки держави як автономного напрямку досліджень у рамках екосистеми наразі перебуває на етапі вирішення важливих теоретико-методологічних завдань.

З метою розвитку та поглиблення напрацювань учених, у полі зору яких є вирішення цих завдань, автором опрацьовано концептуальні засади теорії фінансової безпеки держави, сформульовано категоріально-понятійний апарат, обґрунтовано статус фінансової безпеки як самостійної наукової дисципліни в рамках теорії економічної безпеки держа-

ви, встановлено внутрішню структуру фіскальної безпеки.

Поставлені в статті питання мають на меті посилити інтерес до проблем теоретико-методологічного рівня та стимулювати наукову спільноту до активних наукових пошуків і опрацювань різних теоретичних аспектів концепції фіскальної безпеки держави.

Перспективи подальших досліджень. На сьогодні теорія фіскальної безпеки держави все ще є далекою від своєї повноцінної інституалізації як самостійного напрямку досліджень. У зв'язку з цим

її становлення вимагає активної роботи з верифікації наявних напрацювань і розроблення тих відсутніх складових частин, що в комплексі нададуть змогу теорії фіскальної безпеки держави стати цілісним автономним напрямом науки про економічну безпеку держави.

У цьому сенсі фахівці, які працюють у цій сфері, мають широке поле для теоретико-методологічних пошуків. Серед першочергових заходів мають бути ґрунтовні дослідження таких важливих параметрів, як чинники, індикатори, загрози фіскальної безпеки, а також опрацювання методики емпіричної оцінки рівня фіскальної безпеки держави.

Список використаних джерел

1. Власюк О. С. Актуальні проблеми фінансової безпеки України в умовах посткризової трансформації: монографія. Київ: НІСД, 2014. 432 с.
2. Власюк О. С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку. Київ: Нац. ін-т проблем міжнар. безпеки при РНБО України, 2008. 48 с.
3. Жаліло Я. А. До формування категоріального апарату науки про економічну безпеку. *Стратегічна панорама*. 2004. № 3. С. 97–104.
4. Жаліло Я. А. Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави. Київ: НІСД, 2009. 336 с.
5. Шемаєва Л. Г. Оцінка рівня фінансової безпеки сектору державних фінансів України. *Фінанси України*. 2012. № 1. С. 116–122.
6. Єфіменко Т. І. Фіскальна та монетарна безпека національної економіки. Київ: ДННУ «Академія фінансового управління», 2016. 447 с.
7. Сухоруков А. І. Проблеми фінансової безпеки України: монографія. Київ: НІПМБ, 2005. 140 с.
8. Мартинюк В. П., Баранецька О. В. Фіскальна безпека держави: концептуальні засади та шляхи забезпечення: монографія. Тернопіль: Крок, 2015. 206 с.
9. Баранецька О. В. Фіскальна безпека держави: концептуальні засади та шляхи забезпечення: дис. ... канд. екон. наук: 21.04.01. Київ: НІСД, 2014. 232 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/857> (дата звернення: 20.03.2020).
10. Касперович Ю. В. Фіскальна безпека держави в умовах гібридної війни: аналіт. доп. Київ: Фенікс, 2019. 128 с.
11. Новиков А. М., Новиков Д. А. Методологія. М.: СИН-ТЕГ, 2007. 668 с.
12. Кривіцький В. Б. Вектори вдосконалення митного контролю в Україні у контексті забезпечення фіскальної безпеки держави. *Наук. зап. Нац. ун-ту «Острозька академія». Серія «Економіка»*. 2018. № 11 (39). С. 135–142.
13. Проценко Т. О. Деякі теоретичні аспекти забезпечення фіскальної безпеки. *Фінансова безпека України на сучасному етапі: матеріали IV міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Ірпінь, 28 листоп. 2018 р. Ірпінь: Ун-т ДФС України, 2018. С. 318–323.*
14. Прокопенко Н. С., Тимошенко А. О. Забезпечення фіскальної безпеки держави в умовах євроінтеграції. *Наук. вісник Херсонського держ. ун-ту. Серія: Економічні науки*. 2017. Вип. 27 (3). С. 72–77.
15. Дахно О. М., Ермак О. О. Напрями забезпечення фіскальної безпеки держави. *Фінансова безпека в системі забезпечення національних економічних інтересів: проблеми і перспективи: матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф., м. Полтава, 26–28 трав. 2016 р. Полтава: ПолтНТУ, 2016. С. 78–80.*
16. Бритова Г. В., Скрильник Є. В. Роль бюджетно-податкової сфери у підвищенні фіскальної безпеки держави. *Аспекти публічного управління*. 2017. Т. 5. № 5–6 (43–44). С. 44–51.
17. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізм забезпечення): монографія. Київ: КНТЕУ, 2004. С. 588.

18. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 № 1277. URL: http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm7 (дата звернення: 20.03.2020).
19. Молдован А. А. Теоретико-методологические аспекты исследования фискальной безопасности государства. *Вісник Одеського національного ун-ту. Серія: Економіка*. 2020. Т. 25. Вип. 3 (82). С. 114–119.
20. Молдован О. О. Фіскальна безпека як самостійний складник системи економічної безпеки держави: спроба окреслення інституційних меж. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2020. № 3 (77). С. 48–54.
21. Молдован О. О. Державні фінанси України: досвід та перспективи реформ : монографія. Київ : НІСД, 2011. 380 с.

References

1. Vlasiuk, O. S. (2014). *Actual problems of financial security of Ukraine in the conditions of post-crisis transformation*. Kyiv: NISS, 432 p. [in Ukrainian].
2. Vlasiuk, O. S. (2008). *Theory and practice of economic security in the system of science of economics*. Kyiv: Natsionalnyi instytut problem mizhnarodnoi bezpeky pry RNBO Ukrainy, 48 p. [in Ukrainian].
3. Zhalilo, Ya. A. (2004). About formation of the categorical apparatus of the science of economic security. *Strategična Panorama*, 3, 97–104 [in Ukrainian].
4. Zhalilo, Ya. A. (2009). *Theory and practice of forming an effective economic strategy of the state*. Kyiv: NISS, 336 p. [in Ukrainian].
5. Shemaieva, L. G. (2012). Estimation of the level of financial security of the public finance sector of Ukraine. *Finansi Ukraini*, 1, 116–122 [in Ukrainian].
6. Yefimenko, T. I. (2016). *Fiscal and monetary security of the national economy*. Kyiv: DNNU «Akademiia finansovoho upravlinnia», 447 p. [in Ukrainian].
7. Sukhorukov, A. I. (2005). *Issues of financial security of Ukraine*. Kyiv: NIPMB [in Ukrainian].
8. Martyniuk, V. P., & Baranetska, O. V. (2015). *Fiscal security of the state: conceptual principles and ways of providing*. Ternopil: Krok, 206 p. [in Ukrainian].
9. Baranetska, O. V. (2014). *Fiscal security of the state: conceptual principles and ways of providing*. [Master's thesis, National Institute for Strategic Studies]. Kyiv: NISS, 232 p. <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/857> [in Ukrainian].
10. Kasperovich, Yu. V. (2019). *Fiscal security of the state in the conditions of hybrid war*. Kharkiv: Feniks, 128 p. [in Ukrainian].
11. Novykov, A. M., Novykov, D. A. (2007). *Methodology*. Moscow: SYN-TEH, 668 p. [in Russian].
12. Kryvitskyi, V. B. (2018). Vectors for improving customs control in Ukraine in the context of ensuring fiscal security of the state. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Seriia «Ekonomika»*, 11(39), 135–142 [in Ukrainian].
13. Protsenko, T. O. (2018, November 28). Some theoretical aspects of fiscal security. *Finansova bezpeka Ukrainy na suchasnomu etapi: materialy IV mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii*, Irpin: Universytet Derzhavnoi fiskalnoi sluzhby Ukrainy, 318–323 [in Ukrainian].
14. Prokopenko, N. S., Tymoshenko, A. O. (2017). Ensuring the fiscal security of the state in the context of European integration. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriia: Ekonomichni nauky*, 27(3), 72–77 [in Ukrainian].
15. Dakhno, O. M., & Yermak, O. O. (2016, May 26–28). Directions of ensuring the fiscal security of the state. *Finansova bezpeka v systemi zabezpechennia natsionalnykh ekonomichnykh interesiv: problemy i perspektyvy: materialy IV mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii*. Poltava: Poltava NTU, 78–80 [in Ukrainian].
16. Brytova, H. V., & Skrylnyk, Ye. V. (2017). The role of the fiscal and tax sector in raising the fiscal security of the state. *Aspekti publichnogo upravlinnia*, Vol. 5, No. 5–6, 44–51 [in Ukrainian].
17. Baranovskyi, O. I. (2004). *Financial security in Ukraine (evaluation methodology and support mechanisms)*. Kyiv: KNTEU, 588 p. [in Ukrainian].
18. On approving the methodology of calculation of economic security of Ukraine. The order Ministry of Economy of Ukraine of 2013, October 29, No. 1277. (2013). Verkhovna Rada of Ukraine: Official webportal. Retrieved April 20, 2020, from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text> [in Ukrainian].
19. Moldovan, A. A. (2020). Theoretical and methodological aspects of the study of the fiscal security of the state. *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Seriia: Ekonomika*, 3(82), 114–119 [in Russian].
20. Moldovan, O. O. (2020). Fiscal security as an independent component of the system of economic security of the state: an attempt to delineate institutional boundaries. *Problemy systemnoho pidkhodu v ekonomitsi*, 3(77), 48–54 [in Ukrainian].
21. Moldovan, O. O. (2012). *Public Finances of Ukraine*. Kyiv: NISS, 380 p. [in Ukrainian].